

S.252–256.

4. Emelin V. Gipertekst i postgutenbergovaja jera // www.geosites.com/emelin_vadim/

5. Zolotuhina–Abolina E.V. Filosofija obydennoj zhizni: jekzistencial'nye problemy / Kurs lekcij. – Rostov–na–Donu: LRNC Feniks, 1994. – 140 s.

6. Kozymenko L.M. Mifologichni elementy v transformacii' novoevropejs'koi' modeli sub'jekta v suchasnoj kul'turi. Dys. ... kand. filoz. nauk. – Harkiv: HDTURE, 2000. – 159 s.

7. Kotlova T.B., Rjabova T.B. Bibliograficeskij obzor issledovanij po problemam gendernyh stereotipov // Zhenshina v rossijskom obshhestve. – 2001. – №3. – S.120–139.

8. Leont'eva V.N. Novye informacionnye tehnologii i problemy razvitiia kul'turovorchestva // Vestnik nacional'nogo tehničeskogo universiteta "HPI". – 2002. – №5. – S.118–125.

9. Makl'ujen M. Galaktika Gutenberga. Sotvorenje cheloveka pečatnoj kul'tury. – M., 2003. – 462 s.

10. Ogurchikov P.K. Jekrannaja kul'tura kak novaja mifologija (na primere kino): diss. ... doktora kul'turologičeskikh nauk. Dis. ... dokt. filoz. nauk. – Himki, 2008. – 287 s.

11. Chisto konkretnaja Biblija // <http://lenta.ru/culture/2001/02/26/cockney/>

12. Jeko U. Ot Interneta k Guttenbergu: tekst i gipertekst // Otryvki iz publichnoj lekcii Umberto Jeko na jekonomičeskom fakul'tete MGU 20.05.1998 / Internet. – 1999. – №7. – S.29–36.

Щербина М. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Харківський національний університет внутрішніх справ (Україна, Харків), shcherbina@yandex.ru

Міф і Інтернет: міфологічний і екранний культурний код

Виявлено схожість міфу та екранної культури, що виявляється у наявності міфологічних елементів у побудові гіпертексту, в розмиванні меж між словом і образом, коли операції зі знаками заміняють дії в реальному житті, що схоже з вірою в збіг між образом світу і реальним світом всередині первісного синкретизму, в неодмінній довірі до змісту екранної культури і в міфологізованих незривних тандемах автор/міф. Таку схожість, не зважаючи на існуючі відмінності, можна вважати проявом істотної внутрішньої подоби. Можна зробити висновок про те, що екранна культура займає місце міфу як середовища між зовнішнім і внутрішнім світом людини.

Ключові слова: міф, символ, синкретизм, екранний культурний код, міфологічний культурний код.

Shcherbyna M. M., associate professor, department of social disciplines and humanities, Kharkiv National University of Internal Affairs (Ukraine, Kharkiv), shcherbina@yandex.ru

Myth and the Internet: the mythological and cultural display code

A similarity of myth and screen culture is shown. It is manifested in the presence of mythological elements in the construction of hypertext; in blurring the distinction between word and image, when signs replace operations in real life. That is similar to the belief in the coincidence between the image of the world and the real world within the primitive syncretism. The trust in the content of screen culture and mythologized inseparable tandem of author and product. This similarity, in spite of the differences, can be regarded as a manifestation of significant internal similarity. It can be concluded that the screen culture takes place of myth as a medium between the outer and inner world of personality.

Keywords: myth, symbol, syncretism, screen cultural code, mythological cultural code.

* * *

УДК 165.191

Рик С. М.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, проректор з наукової роботи ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" (Україна, Переяслав-Хмельницький), zhizhkot@gmail.com

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІФОЛОГІЧНОГО ЧАСУ

У статті розкривається становлення темпоральних уявлень і моральних регулятивів у міфологічному світогляді та простежується їхній взаємозв'язок. У міфологічну епоху уявлення про час уподібнювалося архаїчному буттю і мало циклічну, монотонну тектоніку з нечастими і незначними відхиленнями. У ньому сильно проявлялися елементи патріархальної впорядкованості та регламентації сукупної життєдіяльності людей, які поступово проникали у

розуміння часу, наповнюючи його соціонормативним, морально-етичним змістом. Ці уявлення формувалися у період, коли у свідомості індивіда сильно перепліталися біологічні й соціальні виміри його існування і природна залежність у значній мірі визначала соціальний устрій людського життя. На цьому історичному етапі розвитку людства з'являються уявлення про фатум, рок, долю, надприродну силу, які виконували у структурі міфологічної свідомості важливі морально-регулятивні функції.

Ключові слова: міф, міфологія, мораль, етика, світогляд, цінності, час, міфологічний час

Постановка проблеми. Різним типам світогляду, які змінювали один одного на протязі всієї культурної історії людства, відповідали своєрідні форми морального розуміння і тлумачення часу. Культурологічний і етичний аналіз цього явища свідчить про те, що, з одного боку, виникнення і розвиток моралі здійснювався паралельно і в тісному взаємозв'язку з освоєнням людиною часової архітекtonіки свого буття, з іншого – моральне сприйняття і переживання часу стало важливим фактором і передумовою відокремлення людини від світу природи, усвідомлення нею своєї сутності. Увага до моральної оцінки часу та її ролі в життєдіяльності засвідчувала здобуття людиною самої себе як суб'єкта діяльності, як самостійної цінності, яка бачить свою унікальність в невивраженному конгломераті об'єктів природи. До того ж, розуміння взаємозв'язку етичних і часових характеристик дійсності вироблялося людиною як граничної межі свого соціального і фізичного буття. Тому ця проблема щоразу підтверджувала і підтверджує до сьогодення свою вічну актуальність.

З позицій розвитку сучасної соціальної філософії актуальність цієї проблеми витікає насамперед із внутрішньо-теоретичних і загальнометодологічних завдань, які постають перед нею як наукою. Це, з одного боку, пов'язано з подальшою розробкою суспільно-історичних аспектів моральної філософії як світоглядної основи морально-аксіологічного пізнання і освоєння людиною соціального простору і часу, з іншого – поглибленням уявлень про часову розгорнутість моралі, соціально-історичну природу моральних норм. Це дає можливість логічно узагальнити розвиток категоріальної структури моральної свідомості, що значно підвищує роль етичного знання в соціальному житті. Адже все матеріальне і духовне виробництво отримує загальний історичний сенс та універсально-аксіологічну значущість не у вузько-економічному створенні речей самих по собі, а в гармонійному саморозвитку особистості. У цьому процесі час виступає як форма життєдіяльності людини і простір її всебічного розвитку. Наповнений соціально-цінним, морально-належним змістом, він виконує активну регулятивно-імперативну функцію у формуванні наукового світогляду, розвитку моральної культури, духовному піднесенні людини. Морально-етичний аспект взаємин людини і часу відображає моральну самосвідомість та самопочуття особистості. У цьому плані моральна самооцінка, совість, людська гідність, честь, моральний вибір та ін. багато в чому визначають культуру темпорального світосприйняття індивіда. Виявлення об'єктивних основ і механізмів виникнення морально-часових уявлень має велике світоглядне значення на сучасному етапі реформування суспільного життя, коли, разом із розгортанням трансформаційних процесів, розширенням реальних можливостей творчого

освоєння людиною часу, особливу вагу набуває формування у індивіда моральної відповідальності за час, в якому він живе, здатність бачити історичну перспективу та йти “в ногу з часом”, а інколи і випереджати його.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З виникненням філософії життя, феноменології, герменевтики, екзистенціалізму в західноєвропейській філософії відбувся глибокий переворот у розумінні часу не просто як зовнішньої фізичної передумови людського буття, а як категорії морально-етичного життя людини, яка внутрішньо визначає суб'єктно-особистісні форми її ставлення до світу, відображає суспільну цінність і драматичну значущість конкретних моментів індивідуального існування, мету і сенс всього життєвого процесу.

У сучасних умовах проблемам міфологічного часу приділяють увагу представники багатьох гуманітарних наук. Їхній інтерес обумовлюється зростанням темпів соціально-історичного, науково-технічного і глобалізаційного розвитку суспільства, необхідністю глибокого пізнання загальних і конкретних законів епохи, ускладненням та інтенсивністю ритмів життєдіяльності окремої людини, активізацією елементів міфологічного світогляду в свідомості сучасників. Специфіка загальнофілософського підходу до проблеми часу як форми соціального буття і суспільно-історичної практики, а також категорії людської свідомості й цілепокладання показана у роботах А. Лоя, О. Шинкарук, О. Яценка та ін. У окремих філософських роботах останніх десятиліть ХХ ст. висловлювалося припущення про можливість дослідження морально-етичних аспектів соціального часу, про зв'язок індивідуальних особливостей темпорального світосприйняття з характером моральної зорієнтованості особистості, про важливість вивчення аксіологічних, екзистенційних, філософсько-антропологічних проблем часу (В. Андрущенко, М. Бахтін, М. Каган, С. Кримський, О. Лосєв, Л. Шкляр та ін.). Постановка цих питань виникла головним чином у контексті пізнання основних форм ставлення людини до різних типів своєї природно-біологічної та культурно-історичної тривалості життя й допомагала власне людському вирішенню сенсубуттєвих проблем існування в соціальному світі, сприяла розумінню того, в якій мірі та за яких обставин людина може оптимально реалізувати свій життєвий час. Раніше ці проблеми частково вже розглядалися крізь призму вивчення природи морального передчування та передбачення майбутнього, суспільно-історичної активності моралі, специфіки імперативно-ціннісного способу освоєння соціального майбуття, пізнавальної та проективної функцій моралі (Т. Аболіна, В. Борзих, О. Дробницький, В. Иванов, О. Лінчук, В. Назаров, О. Титаренко, Е. Фаркаш та ін.). Дискусія, яка розгорнулася у зв'язку з цим на сторінках філософської літератури, викликала низку публікацій спеціально присвячених аналізу морально-етичного змісту соціально-часових процесів, темпоральним особливостям морального життя особистості, моральному смислу людського буття в аспекті особистісного часу, фактору часу в моральному

становленні і розвитку особистості (В. Бачинін, А. Донченко, О. Зубець та ін.).

Проведений аналіз великого масиву філософсько-етичних публікацій свідчить про те, що вивчення означеної проблеми знаходиться нині лише в стадії становлення. Це пов'язано з тим, що названа тема являє собою велику складність як в сенсі специфіки самого об'єкта, так і в плані наявності низки відносно самостійних проблем, які не отримали ще однозначного вирішення серед фахівців з етики і соціальної філософії. Окрім того, не можна не враховувати той факт, що час традиційно вважався предметом вивчення філософії, соціології, історії, культурології, психології, естетики і т. п. і лише недавно його було включено у сферу морально-етичного дослідження. Недостатня розробленість вище перерахованих питань обумовила **мету** цієї статті. Моральну визначеність час почав отримувати уже в епоху панування міфологічного світогляду, з якого логічно почати дослідження.

Виклад основного матеріалу. Світогляд становить собою узагальнену систему знань, яка реалізується в процесі суспільних взаємозв'язків як спосіб бачення, розуміння, оцінки і аналізу явищ історичним суб'єктом, визначає характер його ставлення до об'єктивної дійсності і самого себе, визначає норми дій та поведінки. Він показує ступінь усвідомлення людиною сутності світу свого буття і власної сутності, необхідності певного ставлення до навколишньої дійсності, з метою забезпечення життєдіяльності і самореалізації індивіда.

Першою історичною формою людського світогляду є міфологія. У архаїчних культурах вона виступала як своєрідний “еквівалент” науки, являла собою цілісну систему, в термінах якої сприймалася, описувалася і узагальнювалася картина світу. У вигляді неподільних синкретичних елементів міфологічні прозріння включали в себе початки нових форм (релігії, мистецтва, моралі, філософії, науки і т.д.) духовно-практичного осягнення природної та соціальної дійсності. Міфологічний світогляд виник на основі первіснообщинної практики індивіда і виконував важливу соціально-активну роль в суспільстві. Філософсько-соціологічний аналіз показує, що він виник як перша спроба усвідомлення буття і природи, пояснення зв'язку людини зі світом. Міфологія виступала також початком, вихідним пунктом становлення духовного життя людини і засобом розвитку його сутності. Тому виникнення перших уявлень про час і мораль в її лоні мали велике значення для наукового розуміння цих понять і не втратили свою актуальність до сьогодні.

Визначальним джерелом формування міфології був стихійно-цілісний, колективний спосіб життєдіяльності первісної людини. На ранніх стадіях розвитку суспільства виробничий досвід його членів ґрунтувався на надзвичайно примітивній праці, нерозвинутому природному її розподілі, недосконалому засобах виробництва. У цих умовах людина знаходилася в тісній єдності і великій залежності від природи. Це стадія розвитку людської субстанції, на якій, за висловом, Гете, люди були ще повністю заглиблені в природу, а природа в них. У міфологічній свідомості людина ще чітко не виділяла себе з природного

універсуму і не протиставляла йому свою суб'єктивність, індивідуальне "Я". Вона знаходилася в певному зв'язку з силами природи, одухотворявала і уособлювала їх, наділяла навколишній світ проявами власної свідомості і волі, а він, в свою чергу, був джерелом його життєвої активності і енергії. У міфологічному світі головними дійовими особами виступали надособистісні, нездоланні сили та істоти, на тлі яких сама людина сприймалася як безпорадне, слабе створіння, доля і талан якого цілком і повністю залежали від вищих надприродних сил. Закони природи визначали основні як внутрішньо-общинні розпорядки і обов'язки, так і міжобщинні відносини і зв'язки. Але людина була приречена пройти цю фазу розвитку, напружити інтелект і волю, щоб усвідомити свою тотожність і відмінність з природою, піднятися над нею і стати тим, ким вона є сьогодні.

Такими ж первинно-природними зв'язками у міфологічну епоху був поєднаний з іншими членами людської спільноти і окремих індивідів. На рівні родоплемінних взаємин члени первісних суспільних утворень розрізнялися між собою лише за індивідуально-природними ознаками, на основі яких відбувався розподіл внутрішніх функцій в общині, закріплювалося ієрархічне положення і родовий статус кожного члена архаїчного колективу. Внаслідок історичної обмеженості, міфологічно мислячі люди звертали увагу лише на кількісні, зовнішні відмінності членів племені (вік, зріст, силу, колір волосся і т.п.), тоді як якісна унікальність кожного з них не сприймалася і не усвідомлювалася. У ті давні часи людська особистість не мала ще самостійної цінності, в зв'язку з тим, що індивід включався в общинно-родову структуру не як автономний член, а як елементарна частка органічного цілого, яка не могла не те щоб існувати, а навіть мислитися поза ним. У такій ситуації людина була не в змозі усвідомити себе суб'єктом діяльності, побачити власну індивідуальність, відрізнити себе від багатьох поколінь предків, родичів, коріння яких сягало до міфологічних засновників племені. Вона не являла собою ніякої продуктивної сили, суб'єктно неповторності, тому що первісний колектив був єдиною безальтернативною умовою її існування.

На основі вище наведених детермінуючих факторів у міфологічному світогляді сформувалося своєрідне уявлення про час, мораль та їх взаємозв'язок.

Початкові темпоральні усвідомлення первісних людей носили виключно природний, чуттєво-конкретний характер, не віддзеркалювалися у вигляді абстракцій і не мали ще категоріального статусу. Час у архаїчному типі суспільства мислився невідривно від природних суспільно-виробничих, фантастичних, вигаданих предметів, процесів, явищ і навіть підпорядковувався їм. Для цього періоду розвитку людства була характерна велика залежність господарсько-економічного і суспільного життя від природно-географічного середовища. Землеробство, яке почало тільки-но зароджуватися, збирально-мисливське господарство первісної общини, наслідувані із покоління в покоління виробничі навички, традиційні форми і способи буття формували відповідне тлумачення космічного і земного порядку не в

культурно-історичному, а в натуралістичному плані. Головною властивістю свідомості родової людини була повторюваність, циклічність, замкнутість міфологічного всесвіту і обмеженість його видимим небесним склепінням. Звідси міфологічне розуміння часу зливалось, з одного боку із зовнішньою видимістю упорядкованого руху небесної сфери, а з другого – уявлялося невіддільним від подій, які відбувалися в середині космосу. Тут час перетворювався на щось нерухоме, що вічно оберталося в самому собі і завжди знаходилося цілком і повністю в кожній даній точці. Він перебував у загальному кругообігу природної матерії, чим зумовлювалася його постійна повторюваність. Склався статичний образ міфологічного часу, в якому часові модуси, підпорядковуючись круговому рухові, невідхильно поверталися до своєї першої визначеності. Тут минуле існує одночасно з теперішнім і майбутнім, які в принципі залишаються незмінними і раз назавжди даними. Тому, міф пояснює в однаковій мірі як минуле, так і теперішнє, і майбутнє (К. Леві-Строс). Але це не означає, що первісна людина не розрізняла часових модальностей і не відчувала послідовності подій. Просто ця різниця була вписана в канву одномірного сприйняття часу.

Міфологічне розуміння часу визначалося специфікою функціонування людини в умовах первіснообщинної формації. Тут вона сама в наявній формі виступала як міра всіх речей, тому що людством ще не було знайдено той еталонний предмет для вимірювання навколишнього світу, який би "увібрав" у себе всі наглядно-чуттєві, зримі характеристики. Цей факт пояснює ту велику частку антропоморфічного змісту в міфологічних темпоральних уявленнях. Через це час у міфі легко персоніфікувався в образах богів Олімпу, сприймався в субстанційній тотожності з надприродним, родовим створінням, для якого він виступав у своїй, кінцевій формі – формі вічності. Іншими словами, він був родовим поняттям, на яке не розповсюджувалися часові характеристики, тобто він знаходився окремо та існував незалежно від тектоніки часу. Ця умова знімала питання про початок і кінець часу, створювала враження, що він ні з чого не витікає і ні в що не вливається. Тому в первісно-традиційному мисленні час переживався як безпосередня комунікація, де живі відчували між собою тілесну присутність своїх давніх предків. Індивід ще не усвідомлював свою відмінність від минулих поколінь, а буквально переживав минуле в собі і ототожнював його з теперішнім. У темпоральній гамі первісного світу переважав теперішній час. Це призводило до того, що люди не уявляли глибину часу, не відчували його векторність, не помічали критеріїв його виміру. Події людського життя проходили ніби в одній площині, завжди перед моральним поглядом першопредків і богів.

До родового устрою людського буття сягає своїм початком і проблема походження моралі, коли у синкретичному лоні монолітної свідомості первісної людини почали з'являтися паростки морального бачення і розуміння світу. Моральні регулятиви виникли внаслідок взаємодії природних і соціальних факторів життєвого процесу, формуючи у свідомості

індивіда стійку внутрішню структуру моральних мотивів, які допомагали виживанню людей у тому середовищі, де панували стихійні, непізнані сили. Дотримуючись моральних норм, людина все більше утверджувала свою соціальну сутність, поступово усуваючи природно-біологічну залежність свого існування.

Процес виникнення і розвитку моральних імперативів здійснювався нерозривно з розвитком свідомості і самосвідомості людини. Він виступав як один із чинників формування особистості як суб'єкта соціальної діяльності. Незважаючи на те, що виникнення моралі стало важливою подією в житті людства, воно не було швидко усвідомлено ним. Тому ця проблема і сьогодні викликає певні труднощі в її вивченні. Багато хто з дослідників вважає, що мораль з'явилася дуже давно, ввійшла в життя соціуму зовсім непомітно і не залишила в історії найменших наочних доказів, тому шлях пізнання її від генези до сутності не може бути прийнятним. Вони пропонують інший спосіб пізнання: спочатку з'ясувати, що таке мораль, а потім уже розмірковувати над тим, як вона могла виникнути, з яких джерел вийти і якими соціальними потребами обумовлюватися. Але ж помітити початок будь-якого духовного феномена значно важче, ніж виявити його суть. Початок зникає в результаті, він не існує як такий, а постійно збагачується новими істотними рисами і ознаками. У цьому випадку нам важливо звернути увагу на той гносеологічний факт, що пізнання людиною навколишнього світу починається з розгадки і осягнення саме його генези, розвитку, становлення, а не сутності. Пізнання і освоєння людиною світу, як фізичного так і соціального, йшло через вивчення закономірностей становлення його системи, структури, поняття, а не навпаки. Це в повній мірі стосується і моралі. Тому необхідно дуже обережно підходити із сучасними методологічними принципами до аналізу моральних явищ, особливо на початкових етапах їхнього утворення, адже не завжди кінцевий результат визначає саму суть справи.

До того ж позиція сучасного дослідника вирізняється тим, що він, спрямовуючи свою свідомість в безодню віків, досягає такої межі, де перестає працювати її логіка, зникає раціональність, нівелюється реальність мислення, тоді як для первісної людини у даний момент все це тільки починається. Іншими словами, таку ситуацію цивілізована людина сприймає як затухання, кінець свідомості, в той час як з точки зору архаїчної людини – це спалах, початок свідомості. Це ситуація, коли людина знаходиться на історичному переломі віків – між Міфосом, з одного боку, і Логосом – з другого. І унікальність її першого кроку в напрямку прогресу можна порівняти хіба що з кроком від ніщо до буття, від чистої форми до дійсного змісту. Це момент народження соціально-людського світу, відкриття сфери і простору для подальшого розгортання і здійснення людської сутності.

У міфі нормативні форми поведінки усвідомлювалися через традиції, звичаї, авторитет колективу. Єдиною санкцією морально-нормативного арсеналу первісного суспільства виступала санкція традиції і звичаю, в яких останні безпосередньо ототожнювалися з процесом їх здійснення. Моральна

свідомість, яка складалася на міфологічній основі віддзеркалювала конкретні умови буття родової общини, містила певні знання, які виступали важливим засобом організації і зміцнення суспільства, забезпечення його прогресивного розвитку. Механізм здійснення моральної регуляції в умовах общинно-родової організації соціуму принципово відрізнявся від природно-біологічного механізму інстинкту самозабезпечення, який упорядковував внутрішньостадні взаємостосунки. Моральні постулати були обов'язковими для всіх членів роду і дотримання їх було беззаперечним. Критерієм тут виступали не піклування про особисту користь, інтерес, страх перед покаранням, а загальне благо, рівність, справедливість тощо. Дана ситуація висвітлює проблемну реальність, яка свідчать про те, що первісна людина хоча й не мала ще "чистих" категоріально-логічних уявлень про добро і зло, але навряд чи склалися б такі уявлення про моральні добродетності в родовому колективі лише на чуттєво-емоційній основі. Це етап понятійного становлення моралі, категоризації морального досвіду, на основі якого згодом міг сформуватися будь-який етичний кодекс.

Тому відсутність ідеальних, абстрактно-теоретичних уявлень про благо, добро, справедливість, совість в свідомості людини не може використовуватися як доказ позаморального буття родової спільноти. Досить важко стверджувати, що елементарні норми моральної регуляції первісного колективу ґрунтувалися на зовнішньому примусі, насиллі, тиску, коли культурно-історичний досвід різних народів надає зовсім протилежні приклади. Тут на основі морального вибору виникають міцні зв'язки внутрішньої детермінації окремих людських дій сукупним суспільним процесом, зароджуються взаємини на почутті моральної необхідності (це побратимство, яке виникає поза кровною ріднею, захист і турбота про слабшого, прихід на допомогу, взаємовиручка та ін.). Заперечувати це – значить ставити існування людини общинно-родової формації нижче від рівня тваринного світу, в якому уже можна спостерігати виявлення своєрідної "чуйності", "співчуття", "взаємодопомоги", особливо у тих видів тварин, котрі співіснують колоніями. Урахування цього моменту багато в чому пояснює передумови і можливості досягнення тієї чистоти і цілісності моральної свідомості родового ладу, без усвідомлення якого саме виникнення моралі носило б випадковий, вибухоподібний характер, котрий заперечував би процес свого розвитку і становлення, подібно до того, як Афіна Паллада дорослою народжується з голови Зевса і не знає ні дитинства, ні старості. У такому разі мораль була б приречена на вічний кругообіг і самоповторення свого умоглядного набору нормативних настанов, а її розвиток у кращому випадку носив би екстенсивний характер і не відповідав би живим інтересам предметно-практичної діяльності суб'єкта.

У цей період тектоніка часу подібно до людського буття набуває сталого і розміреного характеру з незначними відхиленнями. У ньому виявляються елементи патріархальної упорядкованості і регламентації сукупної життєдіяльності людей, які поступово проникають в розуміння часу, наповнюючи

його соціонормативним змістом. У результаті цього всі стихії природи починають тлумачитися виходячи з ціннісно-нормативних принципів людських угруповань. Міфологічний світогляд відображав дію бажаних і небажаних, “своїх” і “чужих”, “справедливих” і “несправедливих”, “добрих” і “злих” сил природи. Ці уявлення виникли тоді, коли у свідомості індивіда ще тісно перепліталися біологічні і соціальні виміри його існування і природна залежність суттєво визначала специфіку соціального устрою людського життя. Формувалися уявлення про певну безсуб’єктну силу, запрограмований порядок буття, який завжди залишався рівним собі в сфері видимого руху світу і повторюваних циклів часу, що забезпечувало космічну рівновагу всесвіту. Ця обставина мала велике етичне значення, суть якого полягала в тому, що людина не повинна переступати окреслену межу і установлену міру. Так відбувалася кристалізація і розповсюдження етичних норм на всю світобудову.

Висновки. Саме таким способом у первісному суспільстві космічний закон почав набувати універсально-загального характеру, силу іманентного логосу, на який покладалося завдання регуляції усього світопорядку. Міфологічна свідомість фіксувала тут тільки незмінне і регулярне у світі, що перебувало у вічній традиції. Це створювало цілісне, замкнуте, видиме тло людського життя і орієнтувало повсякденну поведінку людей лише на пасивне споглядання, а не на новаторську активність і змінення світу. Архаїчна людина установлювала об’єктивному світу чітку межу, яку їй не дозволено було переступати. Події, які знаходяться за цією межею, належать Хаосу, не володіють власним буттям, перебувають під владою “чужих”, “злих” сил, не становлять зацікавленості для людини. У цій ситуації єдиним і реальним для людського уявлення виступав лише теперішній час, тому індивід почував себе спокійно і впевнено тільки “тут” і “тепер”. Коли людина перебуває у видимих межах світу, вона надає йому форму і сталість, володіє ним. Однак, коли ці рамки зникають, світ стає недоярним уявленню, людина відчуває свою безпорадність перед його відкритістю. Тому моральні норми стають внутрішніми регуляторами людської поведінки в існуючому світі і органічно поєднуються з розумінням регулярного чергування періодів часу. У цьому контексті час сприймається не як онтологічний феномен, а як ноумен морального порядку універсуму, де темпоральний і моральний порядок нерозривно пов’язані між собою. Найменше порушення темпоральної регуляції людського життя викликає у відповідь певні моральні санкції.

З подальшим прогресивно-історичним розвитком суспільства поступово змінюються і морально-часові взаємозв’язки, які все більше набувають категоріально-понятійну форму. Матеріально-виробнича діяльність неухильно піднімається на більш високий рівень, детермінуючи багато нових рис духовного життя. Уже на основі рабовласницького способу виробництва складається античний світогляд, який багато чим відрізняється від міфологічного, але часто з ним перетинається. Перші давньогрецькі філософи, пояснюючи світ на основі первісної міфологічної субстанції, самі стали творцями і втілювачами

міфологічних поглядів. Але, разом з тим, їхнє образно-категоріальне бачення і тлумачення світу знаменує собою кінець міфу як всеосяжної істини, і початок нової духовної сторінки в історії людства. Однак міф назавжди залишиться в культурній історії людства, тому що його сутність закарбувалася в надчасових образах. Він, як колись, буде хвилювати і надихати серця наступних поколінь, але ніколи уже не повториться в повному обсязі. Людина уже ніколи не зможе ідентифікувати себе в міфологічному часі, хоча його неповторний образ назавжди залишиться в пам’яті і до нього вона буде постійно звертатися як до свого витоку.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. М. К философии поступка // Философия и социология науки и техники. Ежегодник 1984-1985. – М. : Наука, 1986. – С. 80-160.
2. Бачинин В. А. О нравственном содержании категории времени // Философские науки, 1985. – № 6. – С. 125-129.
3. Борзых В. В. Моральная прогностика в системе социального прогнозирования // Этика и эстетика: Респ. межвед. науч. сб. – Киев: Вища шк. – 1988. Вып. 31. – С. 3-11.
4. Донченко А. П. Фактор времени в нравственном становлении и развитии личности. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. – 120 с.
5. Зубец О. П. Возраст: особенности нравственной жизни. – М. : Знание, 1987. – 64 с. (Новое в жизни, науке, технике. Сер. “Этика”, № 6).
6. Каган М. С. Время как философская проблема // Вопросы философии, 1982. – № 10. – С. 117-124.
7. Крымский С. Б. Формы функционирования категории абсолютного в системе культуры // Мировоззренческое содержание категорий и законов материалистической диалектики. – Киев: Наук. думка, 1981. – С. 234-254.
8. Лой А. Н., Шинкарук Е. В. Время как категория социально-исторического бытия // Вопросы философии, 1979. – № 12. – С. 73-86.
9. Лосев А. Ф. Историческое время в культуре классической Греции (Платон и Аристотель) // История философии и вопросы культуры. – М. : Наука, 1975. – С. 7-61.
10. Назаров В. Н. Природа морального предвосхищения // Вопросы философии, 1983. – № 3. – С. 50-57.
11. Шкляр Л. Е. Пространственно-временные модели жизненного пути личности // Жизненный путь личности (Вопросы теории и методологии социально-психологического исследования). – Киев: Наук. думка, 1987. – С. 200-216.
12. Яценко А. И. Целеполагание и идеалы. – Киев: Наук. думка, 1977. – 275 с.

References

1. Bakhtin M. M. The philosophy of the act // Philosophy and sociology of science and technology. Yearbook 1984-1985. – M. : Science, 1986. – P. 80-160.
2. Bachinin V.A. In the moral content of the categories of time // Philosophical Sciences, 1985. – №6. – P. 125-129.
3. Borzyh V.V. The moral prognostics in the system of social forecasting // Ethics and aesthetics: scient. col. – Kyiv: High school. – 1988. – Vol. 31. – P. 3-11.
4. Donchenko A. P. The time factor in moral development and personal development. – L.: Publishing house of the Leningrad state University, 1988. – 120 p.
5. Zubets O. P. Age: features of the moral life. – M. : Knowledge, 1987. – 64 p. (New in life, science, technology. Series “Ethics”, №6).
6. Kagan M. S. Time as a philosophical problem // The problems of philosophy, 1982. – №10. – P. 117-124.
7. Krymskiy S. B. The forms of functioning of the category of the absolute in the system of culture // Ideological content of the categories and laws of materialist dialectics. – Kyiv: the scientific thought, 1981. – P. 234-254.
8. Loy A. N., Shynkaruk V.I. The category of socio-historical existence // Questions of philosophy, 1979. – №12. – P. 73-86.
9. Losev A. F. The historical time in the culture of classical Greece (Platon and Aristotle) // History of philosophy and cultural

issues. – M. : Science, 1975. – P. 7-61.

10. Nazarov V. N. The moral nature of anticipation // Questions of philosophy, 1983. – №3. – P. 50-57.

11. Shklyar L. E. The spatial-temporal model of individual's life way // Life path of personality (the problems in the theory and methodology of social-psychological research). – Kyiv: the scientific thought, 1987. – P. 200-216.

12. Yatsenko A. S. The objectives and the ideals. – Kyiv: the scientific thought, 1977. – 275 p.

Ryk S. M., candidate of philosophical sciences, associate professor of department of philosophy, pro-rector, from the advanced study of DVNZ "Pereyaslav-khmel'nickyi state pedagogical university of the name of Hryhorij Skovorodi" (Ukraine, Pereyaslav-khmel'nickyi), zhzhkot@gmail.com

Moral'no-etichni aspects of mythological time

In the article it is revealed the formation of temporal representations and moral regularities in the mythological worldview and it is traced their relationship. In the mythological era, the idea of time became the archaic Genesis and had the cyclic, monotonic tectonics with rare and minor deviations. The elements of Patriarchal order and the regulation of total human activity were manifested in it, which gradually penetrated into the understanding of time, filling it the socio-normative, moral and ethical content. These views were formed in the period when the consciousness of the individual were strongly intertwined the biological and social dimensions of its existence and the natural dependence was largely determined by the social structure of human life. At this historical stage of human development there were the ideas about fate, supernatural power, that acted the considerable moral and regulatory functions in the structure of the mythological consciousness.

Keywords: myth, mythology, morality, ethics, philosophy, values, time, mythological time.

Рык С. Н., кандидат философских наук, доцент кафедры философии, проректор по научной работе ГВУЗ "Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды" (Украина, Переяслав-Хмельницкий), zhzhkot@gmail.com

Морально-этические аспекты мифологического времени

В статье раскрывается становление темпоральных представлений и моральных регулятивов в мифологическом мировоззрении и прослеживается их взаимосвязь. В мифологическую эпоху представление о времени уподоблялось архаическому бытию и имело циклическую, монотонную тектонику с редкими и незначительными отклонениями. В нем сильно проявились элементы патриархальной упорядоченности и регламентации совокупной жизнедеятельности людей, которые постепенно проникали в понимание времени, наполняя его соционормативным, морально-этическим содержанием. Эти представления формировались в период, когда в сознании индивида сильно переплетались биологические и социальные измерения его существования и естественная зависимость в значительной степени определяла социальный уклад человеческой жизни. На этом историческом этапе развития человечества появились представления о фатуме, роке, судьбе, сверхъестественной силе, которые выполняли в структуре мифологического сознания важные морально-регулятивные функции.

Ключевые слова: миф, мифология, мораль, этика, мировоззрение, ценности, время, мифологическое время.

* * *

УДК 17:7:323

Бондаренко О. О.
здобувач кафедри етики, естетики та культурології,
Університет ім. Т.Г. Шевченка
(Україна, Київ), Karldeniz19835@gmail.com

ЛІТЕРАТУРОЦЕНТРИЧНІСТЬ ТА ВЛАДНИЙ ДИСКУРС

В українському гуманітарному просторі, а особливо у студіях, присвячених російській культурі, вплив російського владного дискурсу є досить значним. Точніше сказати, поле артикуляції цього дискурсу поширюється також і на Україну. З цього витікає, що так само в Україні побутують і міфи, що функціонують в рамках цього владного дискурсу. Ф.М. Достоевський є великим значущою постаттю в гуманітаристиці взагалі – як російської, так і світової. Тому у випадку свого перетворення на міф в межах певного дискурсу, він може привносити ці міфічні риси – а разом з ними і дискурс, в якому вони виникли, – навіть у тексти, автори яких початково перебували поза впливом цього дискурсу. Російські ж автори, що продукують найбільшу кількість текстів про Ф.М. Достоевського, часто перебувають під впливом російського владного дискурсу і тими міфами, які він продукує, що не сприяє науковій об'єктивності цих текстів, а отже, читач повинен пильно стежити за змістом прочитаного, щоб розкодування смислів формувало як об'єктивну думку, так і, недовіру до метанарративу.

Ключові слова: влада, владний дискурс, гегемонія, міф, канон, ідеологія.

Проблема співвідношення дискурсу з владою є найважливішим аспектом його постмодерністських аналітик. Будучи частиною соціокультурного контексту, будь-який дискурс не може бути індивідуальним по відношенню до влади. За оцінкою Р.Барта влада наявна в будь-якому дискурсі, навіть якщо він народжується в сфері безвладдя, дискурсивні (мовні) стратегії являють собою первинний рівень примусу [1, с.233]. Саме поняття влади трактується дуже широко. В концепції влади М.Фуко вона належить окремим агентам (ані індивідам, ані державі), а поширюється через певні соціальні дії, на поверхні кристалізуючись в державні інститути і соціальні гегемонії. Влада є не тільки репресивною, а й продуктивною, вона створює дискурс, знання, людей і реальності [2, с.31]. Створюючи все соціальне, влада, однак, знищує альтернативні можливості.

Таким чином, згідно теорії М.Фуко, будь-який дискурс можна вважати "владним". Оскільки артикуляція дискурсу – це проговорення певних значень за виключення всіх інших, дискурс завжди являє собою скорочення можливостей [2, с.51], що є примусом. Проте деякі дискурси мають більшу силу примусу, ніж інші. Такі дискурси називають гегемонними. Дискурси ніколи не сформовані кінцево, постійно відбувається боротьба навколо створення значень, за переартикулювання дійсності. Суперечка відносно значень може бути розв'язана за допомогою втручання гегемонії. Останнє, за теорією дискурсу, являє собою артикуляцію, що відтворює ясність за допомогою сили і фіксує значення в антагоністичних дискурсах [2, с.82]. Втручання гегемонії придушує альтернативне розуміння світу і змушує приймати єдину точку зору [2, с. 65].

Теорія критичного дискурсу-аналізу Феркло розуміє владу у вужчому плані і замість поняття гегемонії користується поняттям ідеології – звідки з'являється термін ідеологічний дискурс. За Феркло, ідеологія – це значення, що слугує владі, точніше, певні конструкції значень, що сприяють створенню, відтворенню і перетворенню відношень влади [2, с.120]. Подібного визначення ідеології дотримується більшість дослідників. За Крістенсоном, ідеологія являє собою систему вірувань, що обґрунтовує і виправдовує політичну систему, якій суспільство надає перевагу [3, с.15]. За Селіджером, ідеологія являє собою соціальний феномен, що існує як словесне обґрунтування – пряме чи непряме – політичних актів [3, с.16]. Виходячи з цього, ідеологічні дискурси – це дискурси, що сприяють підтриманню і зміні відношень влади [2, с. 120].

З іншого боку існує таке поняття як "Міф". Однією з найавторитетніших концепцій міфу є теорія Ролана Барта. Для нього міфологія є частиною семіології. В міфі, як і в будь-якій семіологічній системі, наявні означник, означуване і знак, однак міф створюється на основі послідовності знаків, яка вже існує до нього, тобто міф являє собою вторинну семіологічну систему, метамову, "другу мову, на якій говорять про першу"[4, с.78]. Для Барта вторинність міфу означає, що той паразитує на первинних структурах [3, с.145]. Первинний знак як ціле (яке Барт називає "змістом") сам стає означником ("формою"). Єдність вторинного, міфологічного означника ("форми") і відповідного